

in dat artikel vermeld onder I tot en met u, worden toegevoegd. Waar bijzondere omstandigheden daartoe aanleiding geven, kunnen Wij vergunning verleenen, dat het onderwijs aan eene of meer bepaalde scholen minder dan zes achtereenvolgende leerjaren omvat."

Alle artikelen kan ik niet opnemen.

Dat zou teveel plaatsruimte vergen.

Ze zijn wellicht bij onze lezers wel bekend.

Want deze wijziging is een zaak van het grootste belang. Voor de ouders, die met gemengde gevoelens vernamen, dat hun kleine „bengel" van zes jaar nog een jaar moest wachten, eer de schooldeuren zich openden. Voor de onderwijzers, die met vrees deze bezuiniging tegemoet zien. Voor de besturen, die voor nieuwe moeilijkheden staan, en voor wie al niet. Het is dan ook geen wonder, dat over deze dingen heel wat gepraat en geschreven is, en ik zou het niet graag op mijn geweten hebben, dat „De Reformatie" in dezen als het graf zweeg. Daarom veroorloof ik mij enkele opmerkingen, die op beide en het K. B. en het wetsonderwerp betrekking hebben, en bedoeld zijn, om in de taal van den heer Wirtz te spreken, als opmerkingen van een leek.

Het eerste wat ik wil zeggen, is dit, dat mij niet duidelijk is, waarom, zooals het K. B. wil, de regeering begonnen is voor alle scholen naar beneden een jaar af te kappen. Ik vermoed wel, dat dit geschiedt in verband met de arbeidswet, die de minimumgrens van 13 jaar stelt, maar ter wille van deze bepaling mag toch niet over 't geheele land het onderwijs aan zulk een regel gebonden worden. Dat is een uniformiteit, die doodt. Wat noodzakelijk is voor fabriekcentra b.v. is nog niet gewenscht voor andere plaatsen en streken, en waarom weer een dergelijke centralisatie, die met de verscheidenheid in het leven niet rekt? Afgedacht nog van de bepaling zelve, heb ik bezwaar tegen haar algemeenheid, die alle scholen dwingt naar denzelfden ijeren regel, en om die reden aan de vrijheid van het onderwijs afbreuk doet. Daarom sympathiseer ik van harte met de gedachte, die door meerderen getuigt is, dat de regeering de wet zoo regele, dat zij slechts voor zes jaren subsidieert, doch het aan de scholen overlaat, of die jaren zullen vallen tusschen 6 en 12, dan wel tusschen 7 en 13 jaar. Zulk een vrijheid breekt de uniformiteit, en... die breuk is in onzen tijd van gelijkmaking en nivelleering, van centralisatie en valsche gelijkheid wel noodig. Over de leeftijdsgrens van 6½ jaar zal ik niet veel schrijven. De paedagogen zeggen, dat een kind niet jonger de school moeten bezoeken, en zij zouden de jongens en meisjes nog wel een jaartje later willen ontvangen, maar ik gevoel toch ook veel voor de ouders, die niet begrijpen, waarom hun kind van zeven jaar b.v. nog niet naar school mag, en... ontevreden worden.

Doch er zijn meerdere bezwaren.

Men mag ook niet voorbij zien de moeilijkheden, waarin tal van onderwijzers en onderwijzeressen komen, die in het onprettige vooruitzicht leven tot het getal wachtgelders te worden verzameld. Ik weet wel, dat dit bezwaar door velen zal worden aangevochten met de bewering, dat zooveel arbeiders en kantoorbedienden, zooveel ambtenaren

en militairen ontslag krijgen, en zeker, dit feit kan niet worden ontkend, maar het blijft desniettemin droef. Het woord ontslag beteekent voor ieder, die het treft, zorgen en moeite. Het houdt een wereld in van tegenheden, en wellicht van gebrek, en we mogen deze dingen niet lichtvaardig bezien. Wachtgelders kosten ook geld. Werkeloosheid wordt tenslotte duur, en het is hard, onmiskenbaar hard, dat op het terrein van het onderwijs de ruimte en de weelde, de onverantwoordelijke weelde nu wijken moet, neen niet voor normale toestanden, maar voor een versobering, die scherp gevoeld zal worden, en sterk in het leven zal ingrijpen. Ook hierop mag wel eens de nadruk worden gelegd, opdat ieder, wiens betrekking en verdienste vrijwel veilig is, met de „ontslagenen" meeleeve, en de ellende van velen meevoele. En het is voor onze regeering geen aangename zaak, maar een bittere noodwendigheid, dat zij om ons volk en de gemeenschap te redden, voor tal van enkelingen de toekomst donker moet maken.

Dit meer in het algemeen.

Nu kom ik tot het meer bijzondere.

Er zijn bezwaren, die ondervangen moeten worden.

Ten eerste moet onder oogen worden gezien de moeilijkheid, waarin de schoolbesturen geraken, met betrekking tot de waarborgsom. Wat toch is het geval. Gaat het K. B. en de wet door, dan zal practisch een school voor gewoon lager onderwijs in veel gevallen in de eerste jaren slechts vijf leerjaren tellen. Een eerste klas kan in '25 niet worden gevormd. Het rijk geeft voor het zevende leerjaar geen vergoeding meer. Er blijven dus slechts vijf leerjaren over, wat natuurlijk een aanzienlijke daling van het getal leerlingen ten gevolge heeft. Maar hiervan is weer het gevolg, dat de waarborgsom, die een schoolbestuur overeenkomstig de bekende artikelen der L. O. wet gestort heeft, buiten schuld van het bestuur, geheel of gedeeltelijk kan verloren gaan, en dat zelfs het recht op subsidie kan verspeeld. Hiermede dient terdege gerekend te worden, en overgangsbepalingen zijn beslist noodzakelijk.

Over het andere de volgende week.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De Marburger en de Badensche School.

Wij spraken over een zekere pluriformiteit in het Neo-Kantianisme.

Het is ons voornemen thans op twee belangrijke vertakkingen van den nieuw-uitgesproten Kantianisme stant de aandacht te vestigen.

De karakteristiek van deze beide uitloopers ligt niet in hare benamingen.

Men noemt ze naar de universiteitsplaatsen, waar de vaders der nieuwe generaties woonden: Marburg en Baden (Heidelberg).

Merkwaardig is, dat we tusschen de beide, hier ontloken spruitsels, eenzelfde soort verwantschap en spanning waarnemen als tusschen de wetenschappen en levensfilosofie.

De Marburgerschool bouwt het Kantianisme op in puur logisch-verstandelijken zin, de Badensche

dat zij de belangen der Ned. Herv. Kerk zouden behartigen, en naar vermogen aan de bevordering daarvan medewerken. Volgens Ds Buytendijk, Wageningen, Weekblad van 15 Juli 1882, beteekende dit, dat men dus de belangen der begeerde Gereformeerde Kerk niet behartigen zou en aan de bevordering daarvan niet zou medewerken. Waar tegenover Prof. Rutgers in De Heraut van 23 Juli d.a.v. wees op het onderscheid tusschen kerk en kerkgenootschap, en vroeg: „Kan Ds Buytendijk zich waarlijk niet voorstellen, dat iemand in goede meent „de belangen der Ned. Herv. Kerk te behartigen en te bevorderen", door te streven naar hare losmaking uit de haar verstickende banden, en naar hare reformatie overeenkomstig de beginselen van haar eigen, d.i. van het Gereformeerde Kerkrecht?"

De lichtvaardigheid waarmede Ds Buytendijk hierbij te werk gaat, is des te grooter, omdat hem toch ook wel bekend is, dat van de zoogenaamd orthodoxe predikanten en onderlingen verre de meesten, ja ik durf wel zeggen bijna allen, kerkrechtelijk zich verbonden hebben aan het gereformeerde kerkrecht (aan datzelfde kerkrecht, dat voor Ds Buytendijk alleen historisch belang heeft!), en niet aan de Synodale Reglementen. In de belofte die bij het proponentexamen wordt afgelegd zijn geene kerkrechtelijke beginselen bepaald of omschreven. Maar wel geschiedt dit in de beloften die gedaan worden volgens de Formulieren van bevestiging van predikanten en onderlingen; en in die Formulieren is wel degelijk, niet het revolutionaire kerkrecht der reglementen, maar het gereformeerde kerkrecht belichaamd. Die beloften nu worden bij elke bevestiging plechtig gevraagd, officieel en vanwege de kerk, en even plechtig gedaan, in de tegenwoordigheid Gods en der gemeente. Wie nu daarmede ernst maakt, handelt die onzedelijk, ook al

school naar de theorie van de geldende waarden.

De band der gemeenschap tusschen deze polen ligt in de strenge handhaving van de wetenschappelijke methode van denken.

Laat ons trachten de hoofdlijnen der genoemde stelsels te teekenen.

Hermann Cohen en zijn vriend Natorp, in Marburg, stellen zich op het standpunt, dat het voorwerp of materiaal der wijsgeerige kennis niet bestaat in de dingen, die het naakte, z.g. gezonde, menschenverstand waarneemt, maar in het resultaat der wetenschap. De filosofie heeft tot taak het denkproces, dat bij den louter wetenschappelijken arbeid ontspringt en zich ontwikkelt, tot voorwerp van zijn beschouwing te maken. De geschiedenis van het menschenlijke denken is op zichzelf een geheimzinnig en onderzoekwaardig verschijnsel, welks onthulling en verklaring den weg tot de hoogere wijsgeerige kennis opent.

In het bijzonder bieden de zoo louter logische wetenschappen als de wiskunde en de natuurkunde vruchtbare velden, en tevens zuivere bronnen, van onderzoek; de eerste omdat zij ons bekend maakt met de wetten der logica, de andere met de wetten van de natuur.

Wegens de oriëntering aan deze overwegend logische wetenschappen wordt de filosofie van de Marburgerschool logische als filosofie gekenschetst.

Naar zijn aard is dit logisme een verschijnsel van rationalisme, en wel in den zin van het rationalistisch idealisme, dat denken en zijn vereenzelvigt.

Immers, de Marburgerschool rekent evenmin als de volstrekte idealisten (gelijk Hegel) met een, buiten het denkend bewustzijn bestaande, werkelijkheid.

Zij gaat dus „boven" Kant uit, door het ding-op-zichzelf (dat aan de verschijnselen ten grondslag zou liggen) te ontkennen. Het zijn gaat zonder rest op in het bewustzijn. Het denken is met het zijn identisch.

Maar dan — vergeten we niet deze beperking in het oog te houden — dit denken bedoeld als wetenschappelijk denken!

Daarin schuilt de eigenaardigheid van dit idealisme.

Wanneer de Oostersehe Boeddhist stilpeinzend naar de Lotus-bloem zit te staren, om zichzelf in het al-leven te verliezen, is hij bezig met beschouwing (en wel in zeer intense mate) van de natuur, maar wetenschappelijk heeft deze beschouwing niet de minste waarde.

Zo kan daarom, volgens het standpunt der logisten, ook geen materiaal bieden voor wijsgeerige kennis.

Nog minder heeft de natuurbeschouwing van den zoeman, die naar de sterren kijkt om zijn koers te bepalen, of van den natuurvriend, die naar den rozigen avondhemel kijkt om zijn schoonheidsgevoel te bevredigen, wijsgeerige beteekenis, omdat zij het wetenschappelijk karakter mist.

Door dit sterk op den voorgrond plaatsen van het logisch denken komen vanzelf de vakken, die in religieus, zedelijk en aesthetisch gevoel wortelen, eenigszins in het gedrang, hoewel het natuurlijk de bedoeling van de Marburgers is, zuiver architectonisch-evenredig hun systeem op te bouwen. Strenge consequentie zou moeten leiden tot een uitschakelen van al wat niet uit de z.g. loutere

komt hij dan in strijd met de Reglementen? Juist integendeel, zou ik zeggen. En onzedelijk is het veel eer, met die plechtige beloften voor God en de gemeente geen vollen ernst te maken. Ik ten minste wensch mij daaraan te houden, zij het ook in strijd met de Synodale Reglementen, waaraan ik bovendien nooit gehoorzaamheid heb beloofd. En wie daarover anders denkt, moest liever die Formulieren bij de openlijke bevestiging niet meer gebruiken. Niemand toch zal wel kans zien, hetgeen daarin uit Gods Woord wordt voorgeschreven, met de eischen der Reglementen en met het stroven der hoogere besturen in overeenstemming te brengen.

Tevens deelde Prof. Rutgers mede, dat de hoofdredacteur van De Heraut, na den tijd der zomerrust, de kwestie, die het hier gold, wel breder zou behandelen. En zoo geschiedde 't dan ook. In een zevental artikelen handelde De Heraut (nrs 251—262) over Nakoming van Beloften.

Sterk drong Dr. Kuyper hier aan op den eisch, dat kerkeraden getrouw zouden zijn aan de roeping, die ze plechtiglijk in het midden der gemeente op zich genomen hadden onder dure betuigingen en met eede gelijkstaande beloften; beloften, die hun niet over 't hoofd konden gaan, en waarbij ze evenmin onwetendheid konden voorwenden, overmits ze achter hun kerkboek voluit en in duidelijke taal gedrukt stonden; beloften die in vorm eeuwenoud, telkens gehoord en in elks kerkboek vindbaar, althans moreel veel hoogere waardij hebben dan een onderteekening voor een zoogenaamd provinciaal bestuur. Het feit stond alzo vast, dat de beëdigende leeraars, onderlingen en diakenen in hun dienst en ambt ook wel op een formeel-administratieven, maar toch allereerst op een geestelijk waarachtigen grondslag stonden. Het formeel-administratieve, dat van allen geeste-

kennis on de ethiek schen statu van den

Het bel logisme v ring (uit gevonden. logisch sy brood. Vo bekoorlijk duisternis omzetter verwaande terug voor Ook teg het onbeg woord: „

De Bad een aantr

Niet doe door de „ werd W de schrijv losophie”

Voor he enkele „z zijn Spies over het v komt hij de „reine” schap nie is geen w de wet va

Vandaar de natu te beperk de wijsbe

Wel ste begeerte bouwen, i het onders en cultu

Dit ond De natu gemeene, schap hee dueele. Hi malige” (y teekenis

de geest de waard Deze waa een subje absoluut g schiedenis

In onde cisme, wa kan dus d theoretisch

De aard dat wij op ingaan.

Wintelb heeft, van nieuwe ke nadruk le

lijken inh dat ze th ramen. Ma de beve formuli

Gest en een „Zie, n Volgen moet geestel Gods o dan mi voor d blik me Dan terston En a en lief wijd bindt c Christi Te d blift i admini en de op zij tepas. Er n dat alle n, 1 zender genden zwichte De is Zij, de dat we niet ge zonder „Dat z het zo

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

XCVII.

In het Augustusnummer der Stemmen voor Waarheid en Vrede schreef de kroniekschrijver: „Liefst spreek ik niet over de zoogenaamde „Vrije Universiteit". Ik kan 't moeielijk anders doen dan op den toon der ironie of der verontwaardiging; en ik weet het ook wel, dat meer dan een van mijne vrienden over dit lievelings-denkebeeld van Dr. Kuyper anders denkt dan ik. 't Is voor mij daarom beter er over te zwijgen. Heeft echter iemand lust, het jongste manifest van Dr. Kuyper te Leeuwarden uitgesproken, in deze „Stemmen" ter sprake te brengen en te toetsen, dan wil ik gaarne daarvoor een plaats afstaan."

Niemand echter scheen daar lust toe te hebben. Maar wel ontstond er een heel persdebat over hetgeen na het, referaat van Dr. Kuyper op de meeting te Leeuwarden in de discussie door Prof. Rutgers gezegd was over eventuele onderwerping van gereformeerde kandidaten aan het bestaande proponentexamen in de Ned. Herv. Kerk. Door een der sprekers was n.l. beweerd, dat zulke kandidaten zich aan dat examen niet konden onderwerpen, daar hun beginsel hun verbieden moest een proponentacte te vragen en aan te nemen van een commissie, die uit kracht van de bestaande Synodale reglementen, examen afaam. Daarop was door Prof. Rutgers geantwoord, dat hij in de aanvaarding van zulk een Synodaal mandaat niets dan een formaliteit zag. Aan het einde van het debat was voorts ook ter sprake gekomen, de belofte, die de kandidaten na het examen afleggen.

de waarden.
u deze polen
wetenschap.

der genoemde

torp, in Mar-
dat het voor-
kennis niet
naakte, z.g.
mt, maar in
ofie heeft tot
wetenschap-
utwikkelt, tot
aken. De ge-
n is op zich
waardig ver-
ing den weg
ent.

uter logische
natuurkunde
bronnen, van
ekend maakt
et de wetten

erwegend lo-
sophie van de
sophie geken-

verschijnsel
zin van het
en zijn ver-

evenmin als
met een, bui-
le, werkelijk-

oor het ding-
ten grond-
t zijn gaat
Het denken

ze beperking
bedoeld als

an dit idea-

stil-peinzend
n zichzelf in
met beschou-
van de na-
heft deze be-

punt der lo-
wijsgeerige

ving van den
in zijn koers
d, die naar
schoonheids-

kenis, omdat
st.

plaatsen van
vakken, die
gevoel wor-
wel het na-
is, zuiver

op te bou-
n leiden tot
e z.g. loutere

menten? Juist
delijk is het
voor God en
aken. Ik ten-
iden, zij het
nenten, waar-
heid heb be-
denkt, moest

nijke bevesti-
and toch zal
Gods Woord
n der Rege-
gere besturen

at de hoofd-
d der zomer-
werd breeder
dan ook.

te Heraut
an Belof-

p den eisch,
aan de roe-
den der ge-
ler dure be-
loften; be-
onden gaan,
onden voor-
boek voluit

u; beloften
oord en in
el veel hoo-
kening voor
et feit stond

ouderlingen
ook wel op
th allereerst
ag stonden.

den geeste-

kennis ontspringt, maar de logist redt zich door de ethiek en aanverwante vakken op den logischen stam te enten. Ethiek is voor hem, logica van den wil.

Het behoefte zeker nauwelijks gezegd, dat dit logisme van de Marburgerschool meer bewondering (uit formeel oogpunt) dan instemming heeft gevonden. Wie de wijsheid-zoekende ziel een puur logisch systeem vóórzet, geeft haar een steen voor brood. Voor het hoogmoedig hart is er wel iets bekoorlijks in, door den „Souverainen Logos" de duisternissen van het wereldraadsel te kunnen omzetten in licht, maar tenslotte voelt ook dat verwaande verstand zijn onmacht en deinst het terug voor den „lach der werkelijkheid".

Ook tegenover de stoutmoedige wijsbegeerte, die het onbegrijpelijke wil grijpen geldt het goddelijk woord: „Die in den hemel woont zal lachen".

♦♦

De Badensche school biedt ons, in dit opzicht, een aantrekkelijker beeld.

Niet door de glorie der strakke wetenschap, maar door de „majesteit" der groote persoonlijkheden, werd Windelband (hoogleraar in Heidelberg), de schrijver van de prachtige „Geschichte der Philosophie", gebloeid en bezielt.

Voor hem is hoofdzakelijk niet de vraag naar het enkele „zijn", maar naar de waarde van het zijn. Spiedend met zijn scherp- en wijdziend oog over het veld van de geschiedenis der menschheid, komt hij tot het klaar besef, dat men hier niet de „reine" logica van wiskunde en natuurwetenschap niets uitricht. Het proces van den geest is geen wiskundesom. De cultuur staat niet onder de wet van de natuur.

Vandaar dat de Badensche school begon met de natuurwetenschap binnen haar eigen grenzen te beperken en haar het recht te ontzeggen aan de wijsbegeerte de wet voor te schrijven.

Wel stelt ook deze school zich tot taak de wijsbegeerte op streng wetenschappelijke basis op te bouwen, maar ze doet dit met handhaving van het onderscheid tusschen de natuurwetenschappen en cultuurwetenschappen.

Dit onderscheid is fundamenteel en principieel. De natuurwetenschap zoekt de wet van het algemeene, de cultuur- (of geschiedkundige) wetenschap heeft tot voorwerp het bijzondere en individuele. Hier heerscht niet de wet, maar het „einzellige" (wat slechts één keer gebeurt) en de betekenis van dit onberekenbare gebeuren verstaat de geest niet door logisch kennen, maar door de waarde van deze werkelijkheden te bepalen. Deze waardebeoordeling geschiedt echter niet naar een subjectieve opinie, maar in betrekking tot de absoluut geldende waarden, die boven tijd en geschiedenis bestaan.

In onderscheiding van het kentheoretisch criticisme, waarop vele Kantianen den nadruk leggen, kan dus de methode van deze school het waarde-theoretisch criticisme genoemd worden.

De aard van onze beschouwingen laat niet toe, dat wij op het denk-werk van deze school dieper ingaan.

Windelband's schitterende leerling Rickert heeft, van het genoemde beginsel uit, gepoogd een nieuwe ken-leer te ontwikkelen, daarbij den vollen nadruk leggende niet op het „zijn", maar op het

lijken inhoud ontbloot was, lag in hun papiertje, dat ze thuis kregen van het een of ander moderamen. Maar de geestelijk-waarachtige band lag in de bevestiging op den grondslag der formulieren en formulierbeloften.

Gesteld dus al, dat er naderhand conflict ontstond en eenig leeraar, onderling of diaken zeggen moest: „Zie, nu weet ik waarlijk niet wat ik doen moet. Volgens de formele administratieve verplichting moet ik zus en zoo doen, maar volgens den geestelijken waarachtigen band, waarmee ik voor Gods oog aan de gemeente vastlig, vlak anders!" — dan mag, dan kan dat voor iemand, die zijn ziel voor den naam van Jezus overgaf, geen oogenblik meer een twijfelachtige zaak wezen.

Dan is dat voor zulk een kind des Heeren terstond beslist en uitgemaakt.

En zal zulk een minnaar van 's Heeren volk en liefhebber van den Naam des Heeren onverwijd en zonder aarzelen uitroepen: „Natuurlijk bindt de hand voor Gods oog aan de gemeente Christi aangelegd mij eerst en meest!"

Te denken dat iemand dan zeggen zou: „Ja, dan blijft mij weinig anders over, dan den formeel-administratieven leiddraad van menschen te volgen, en de voor God bezworen verplichtingen „stillekens op zij te zetten", ware liefdeloos en komt niet tepas.

Er mag, er moet dus onderscheid en aangenomen, dat alle belijdende leeraars, onderlingen en diakenen, 't zij ze gereformeerd, 't zij ze iredisch zijn, zonder achterdeurtjes of uitvluchten, voor den dwingenden band van deze formulierbelofte zwichten zullen.

De iredischen kunnen zich hier niet onttrekken. Zij, de mannen die ons juist telkens verwijten, dat we op den vorm drijven, maar het wezen niet genoeg achten, kunnen toch waarlijk zelve niet zonder bloot op het gelaat ons komen vertellen: „Dat zedige belofte wel bezworen hebben, maar het zoo nauw daar niet mee nemen."

„moeten" en tenslotte uitkomend in een transcendentiaal (boven ervaring uitgaand) idealisme.

Een bevredigende oplossing heeft ook Rickert, een denk-gymnast als weinigen, niet gevonden.

Gelijk de natuurfilosofie het verband met de geesteswetenschappen verloor, heeft de cultuurfilosofie op haar beurt met hare afgetrokken redeneeringen de veelvoudige werkelijkheid, die zich aan het bloote verstand voordoet, verwaarloosd.

Toch heeft ook de Badensche school in den grooten geestesstrijd tot verovering van de waarheid haar eigen plaats en betekenis.

Zij heeft den modernen, met de exacte natuurkennis dwependen, mensch bepaald bij de superioriteit van het geestelijke boven het natuurlijke.

Hoezeer deze Neo-Kantiaansche school ook voor onze (nieuwe) christelijke wetenschap betekenis heeft, kan genoegzaam blijken uit het feit, dat Professor Geesink vóór kort op een wetenschappelijke samenkomst van de Vereeniging voor Gereformeerd Hooger Onderwijs over deze school een voordracht heeft gehouden.

In zijne stellingen beschrijft hij het Badensche stelsel door als elementen van zijn bouw o.a. te noemen:

1. De onderscheiding tusschen „zijn" en „gelden".
2. De oriëntering naar de cultuur, in afwijking van Kant's oriëntering naar de natuur.
3. De accentueering van de geesteswetenschappen tegenover de natuurwetenschappen.
4. De streving naar een, boven de ervaring, op de historische religies gegronde, religie.

Waardeerbaar vindt Prof. Geesink:

1. Dat deze school het recht van het geestesleven handhaaft tegenover het Naturisme en Positivisme.
2. Dat aan het irrationeële plaats wordt gegeven.
3. Dat de religie verheven wordt boven Wetenschap, Zedelijkheid en Kunst.

Zijn bezwaren formuleert onze christen-wijsgeer aldus:

1. Het „zijn" wordt ten laatste instantie geofferd aan het „gelden".
2. De bijzondere openbaring wordt miskend; daardoor aan de absoluteitheid van het Christendom tekort gedaan, en het Godsbegrip geconstrueerd naar het beeld van den cultuurmensch.

Tenslotte is dus het positieve resultaat voor den opbouw van een bevredigende kenleer pover. Nog steeds is de mensch zoekend naar de omhulling van het eigenlijk wijsgeerig geheim.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

De sociale roman.

III.

De vorige week bespraken we den roman „De Wegerincks" van C. A. Klaver—Oudshoorn.

We zagen toen, dat de psychologische analyse van dit boek verdienstelijk mag worden genoemd, dat goed geteekend is de worsteling van den jongen predikant Wegerinck, die den weg van z'n roeping is gevolgd, maar ten slotte gedwongen wordt door materiële nood dien weer te verlaten en „tot een anderen staat des levens" over te gaan. De samenstelling van den roman echter bleek ons

Dit zou grievend voor hun persoon, krenkend voor hun standpunt, stuitend voor den roep van hun naam zijn.

Met name op hún instemming en steun mag dus gerekend, indien we op deze afgelegde beloften en als met eede bezworen getuigenissen, klem en nadruk leggen, en voor medestanders en tegenstanders de hooge en dure verplichting prediken, om na te komen, wat men heeft beloofd.

Nagegaan wordt nu wat in de verschillende liturgische formulieren te dien aanzien te vinden is. O.a. wordt herinnerd, hoe iredische en gereformeerde predikanten beiden beloven hebben, dat het plicht is de wolven uit de schaapskooi van Christus te weren; en dat een wolf in die schaapskooi elk predikant dient te heeten, die een vreemde leer voorstelt. Herders en wolven, ziedaar dus de tegenstelling, waarin en de Hellige Schrift en de liturgische formulieren der Gereformeerde Kerken op het scherpst tegenover elkander stellen de ware en de valsche leeraars. En toch reiken de iredischen aan zulke wolven in de schaapskooi van Christus de hand der gemeenschap.

Ten slotte resumeert Dr. Kuyper zijn artikelen reeds dan nog in dezer voege:

1°. In onze liturgische stukken, die dusver ook nog door de iredische predikanten zonder voorbehoud geberijgd worden, komen belijdenissen, verklaringen en beloften voor, die in elk opzicht het geloovig, godgeleerd en kerkrechtelijk standpunt der gereformeerden uit den echten tijd beamen.

2°. Aan de beaming van deze stukken waagden en wagen zich nu schier alle iredische predikanten, 't zij ze anderen bevestigen of zelf bevestigend worden, doopen of kinderen uit hun eigen lendenen ten doop laten heffen. Ze staan dus kerkelijk en zedelijk onder het verband van deze religieuze, theologische en canonieke verklaringen en beloften.

En 3°. desniettemin spreken en handelen de

minder gelukkig, omdat de elementen, uit welke het conflict ontstaat, min of meer in de richting van dat conflict geforceerd zijn. Niet als roman heeft dan ook dit boek in de eerste plaats betekenis, — al mogen de technische hoedanigheden voelszins erkenning verdienen — maar als sociale roman.

Daarover moeten we thans nader handelen.

Vragen we dan eerst, welke de betekenis is van den socialen roman, zooals die in de nieuwste literatuur zich begint te ontwikkelen. We spraken over deze ontwikkeling in het eerste artikel, toen we zagen, dat in den nieuweren vorm de sociale roman tot uitgangspunt heeft de maatschappelijke verhoudingen onder de menschen en dat hij op die beschouwing de persoonsanalyse bouwt.

Daarin nu ligt, geloof ik, de waarde.

Want dat beteekent toch, dat niet meer zoo sterk op den voorgrond staat het individueele in de psychologische ontleding, maar dat het algemeene weer den voorrang krijgt. En dat is in verschillend opzicht van belang.

Vooreerst toch ligt in de beschouwing van eenig maatschappelijk conflict, dat ingrijpt in het leven van velen, veel meer betekenis, dan in het zielegebeuren van den enkeling, ook al is dit op zichzelf belangrijk. De roman, die op dat algemeene het licht doet vallen, krijgt daardoor uiteraard meer waarde, dan de roman, die de verhoudingen van den enkelen mensch ontleeft, ook en vooral literair, omdat hij zoo veel meer wordt spiegel van het leven en van zijn tijd.

Maar in de tweede plaats heeft deze nieuwere ontwikkeling het karakter van een reactie ten goede.

Een algemeene karaktertrek van den roman der latere jaren immers is, dat de besproken verhoudingen uitsluitend persoonlijk zijn en dikwijls in 't geheel niet belangrijk uit maatschappelijk of zelfs menscheijk oogpunt. De strijd van den een of ander, om zijn van den norm der heerscheide begrippen afwijkend begeeren vervuld te krijgen, is de stof van meer dan een roman geweest en geworden en de ontleding van zulk een pogen is daarbij vaak zoo tot in kleinigheden uitgewerkt, dat ze op den beschouwer den indruk maakt van ziekelijkheid. Het aantal zielszieken is in de moderne romanliteratuur angstwekkend groot, als gevolg van het feit, dat het persoonlijke zoo sterk op den voorgrond stond. Ongetwijfeld vloede dit voort uit het individualistisch beginsel van de literaire herleving van 1880, maar in z'n voortgang heeft het toch het karakter van ziekelijkheid gekregen, juist door de hier aangegeven ontwikkeling.

Tegen die verworping nu is de roman, die van het algemeene uitgaat, de sociale roman dus zooals die schijnt op te komen, een gezonde reactie. Want als daarin uit de beschouwing van eenige maatschappelijke situatie de teekening van den enkelen persoon ontstaat, is daar de normale gang van het leven gevolgd, waar ook de verhoudingen van het algemeene die van den enkeling bepalen. Dan blijven natuurlijk de persoonlijke elementen bestaan, maar die zijn dan steeds afhankelijk van de algemeene, en in die afhankelijkheid zijn ze belangrijk. Zoo wordt, naar we boven reeds zeiden, de roman weer spiegel van het leven van z'n tijd en dus als literair verschijnsel van betekenis. Zoo wordt ook de roman als een venster, dat uitzicht geeft over de wijheid van het leven.

iredische predikanten niet slechts in strijd met deze religieuze, theologische en canonieke verklaringen en beloften, maar veroorloven zich zelfs de vrijheid, om en principieel en praktisch deze verklaringen en beloften te bestrijden; ja, om al diegenen die er voor opkomen, te brandmerken als een onrustig en gevaarlijk slag.

In dit droeve feit ligt iets zeer stuitends voor het zedelijk waarheidsgevoel.

Niet alsof we deze heeren er van verdenken zouden, dat ze, tegen beter weten in, oneerlijk handelen zouden.

Kwam zulk een vermoeden in ons op, het zou niet hen, maar ons zelve wonden.

Oprechtelijk nemen we dus aan, dat deze heeren over dit stuitend contrast tusschen hun wijze van doen en de door hen afgelegde verklaringen en beloften, nooit, met kennis van zaken en na vereichte studie, na hebben gedacht.

Maar, ook zoo, blijft dan toch het feit een feit, dat een gansche reeks van achtbare mannen, die als pleitbezorgers van waarheid en zedelijkheid optreden, zelve in hun ambtelijk optreden, in strijd met de eischen van waarheid en zedelijkheid handelen.

En overmits nu onlangs een misbegrepen woord van den hoogleeraar Dr. Rutgers, aan de iredische woordvoerders aanleiding gaf, om op hun eigenaardige iredische manier, dezen man van ongerept karakter, den heiligen scheidsnaam van „Jezus" naar het hoofd te werpen, werd het toch tijd, het blaadje eens om te keeren, en aan de iredische predikanten en corps eens de dringende en ernstige vraag voor te leggen: „Gij geroepen dienstknechten in den dienst des Heeren, hoe verdedigt ge zelve uw houding ten deze uit het oogpunt van waarheid en eerlijken zin?"

Dit stond te lezen in De Heraut van 31 December 1882.

We hooren hier het eerste rommelen van het onweer, dat in 1886 zou losbarsten.